Nikša Stančić (1938. – 2026.)

S novom godinom stigla je tužna vijest. U petak 2. siječnja 2026. u Zagrebu je u 88. godini života preminuo akademik Nikša Stančić, izvanredni znanstvenik i odličan profesor, jedan od najistaknutijih hrvatskih povjesničara druge polovine XX. i početka XXI. stoljeća. Svojim znanstvenim radom uveliko je pridonio razumijevanju moderne hrvatske povijesti, nacije i nacionalnih ideologija, a svojim višedesetljetnim radom u visokoškolskoj nastavi snažno je utjecao na znanstveno oblikovanje generacija hrvatskih povjesničara.

Pravim imenom Nikola, rođen je 16. ožujka 1938. u Starom Gradu na Hvaru, u obitelji duboko ukorijenjenoj u otočku tradiciju. Djetinjstvo i mladost proveo je između Staroga Grada i Splita. U rodnome gradu završio je osnovnu školu, a gimnaziju u Splitu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirao je 1964. godine na studiju povijesti. Na istome fakultetu doktorirao je 1979. godine s disertacijom „Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869.)". O njezinoj kvaliteti svjedoči činjenica da je već iduće godine objavljena. Još kao student prepoznat je kao izniman talent – dobitnik je Rektorske nagrade, a njegovi su profesori, istaknuti povjesničari hrvatske povijesti dugoga XIX. stoljeća Jaroslav Šidak i Mirjana Gross, rano uočili marljivost, upornost, široke istraživačke interese i disciplinu koja će ga pratiti cijeli život. Znanstveno se usavršavao u Österreichisches Ost-und Südosteuropa Institutu u Beču. Sve svoje znanstvene, znanstveno-popularne i stručne radove objavio je pod imenom Nikša Stančić, a po tom je imenu poznat i u javnosti.

Profesionalni put započeo je u uredništvu Školskoga radija i televizije tadašnje Radiotelevizije Zagreb (danas Hrvatska radiotelevizija), a od 1968. radio je kao kustos u Povijesnome muzeju Hrvatske (danas Hrvatski povijesni muzej), gdje je pripremio nekoliko izložaba, utemeljenih ne samo na različitim sačuvanim materijalnim izvorima nego i na pomnom znanstvenom istraživanju. Sveučilišnu karijeru započeo je 1971. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu kao asistent na Katedri za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest. Uspinjući se u akademskoj karijeri, redoviti profesor u trajnome zvanju postao je 1998. godine. Na Odsjeku za povijest radio je do umirovljenja 2008. godine. Svojim obimnim, širokim i kontekstualiziranim znanjem pretočenim u jasna, kvalitetno strukturirana i pregledna predavanja utjecao je na generacije studenata, a brojne među njima i usmjerio na profesionalno bavljenje poviješću. Bio je iznimno korektan, savjestan i poticajan mentor koji je ohrabrivao doktorande da naprave istraživačke iskorake prema novim temama i izvorima i pritom uvijek prihvaćao kvalitetno argumentirane nove spoznaje i interpretacije.

Obavljao je i upravne funkcije: bio je pročelnik Odsjeka za povijest, predstojnik Zavoda za hrvatsku povijest, prodekan Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, voditelj dislociranoga studija u Splitu koji je prerastao u

Odsjek za povijest na Filozofskom fakultetu u Splitu. Na odsjecima za povijest filozofskih fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Splitu predavao je predmet „Hrvatska povijest u 19. stoljeću" te nekoliko izbornih kolegija. Predavao je i na poslijediplomskim studijima u Ljubljani, Mariboru, Splitu te na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu (danas Fakultet hrvatskih studija). I nakon umirovljenja nastavio je prenositi svoje golemo znanje studentima doktorskih studija u Zagrebu i Splitu i može se smatrati jednim od važnih nositelja modernizacije povijesne znanosti u Hrvatskoj. Obnašao je i dužnost pomoćnika ministra znanosti u Vladi Republike Hrvatske (1992. – 1994.) zaduženog za društvene i humanističke znanosti. Godine 1990. – 1992. bio je član Znanstvenoga vijeća Ministarstva znanosti, a u kasnijim godinama član Matičnoga povjerenstva za humanističke znanosti i drugih tijela Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Uoči donošenja Ustava Republike Hrvatske 1990. godine profesor Stančić bio je na čelu stručnoga povjerenstva koje je izradilo podlogu za raspravu o novom grbu Republike Hrvatske i definiralo njegov konačan izgled – s povijesnim hrvatskim grbom s početnim crvenim poljem iznad kojega je dodana kruna s pet grbova hrvatskih zemalja. Budući da se taj grb nalazi i na zastavi Republike Hrvatske, profesor Nikša Stančić može se smatrati jednim od glavnih kreatora najvažnijih državnih simbola neovisne Hrvatske. To postignuće i feljton o povijesnoj ulozi bana Josipa Jelačića, objavljen u *Večernjem listu* potkraj 1989., uoči vraćanja banova spomenika na glavni zagrebački trg, njegovi su najprepoznatljiviji doprinosi javnom životu Hrvatske.

Akademik Stančić objavio je više autorskih, koautorskih i uredničkih knjiga, nekoliko knjiga građe te velik broj znanstvenih radova u domaćim i inozemnim časopisima i zbornicima. Izlagao je na brojnim znanstvenim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu, a bio je i član znanstvenih odbora više znanstvenih skupova i kongresa. Vodio je nekoliko znanstvenih projekata: *Hrvatska 18-19. stoljeća – modernizacija i nacionalni pokret*, *Hrvatska povijest – sinteze* i *Temeljni dokumenti hrvatske povijesti – dokumenti i simboli identiteta*.

Bio je glavni urednik *Radova Zavoda za hrvatsku povijest* i *Rada HAZU – Razred za društvene znanosti* te član uredništava drugih historiografskih časopisa.

Akademika Stančića s Hrvatskim institutom za povijest vezala je dugogodišnja profesionalna suradnja. Nekoliko je godina bio član Upravnoga vijeća Instituta, od 1999. do 2015. bio je član Uredničkoga vijeća *Časopisa za suvremenu povijest*, a od te godine do smrti član Savjeta navedenoga časopisa. Sudjelovao je na znanstvenim skupovima u organizaciji Hrvatskoga instituta za povijest i objavio više radova u institutskim časopisima i zbornicima.

Njegov znanstveni rad prepoznat je u znanstvenoj i stručnoj javnosti i donio mu je dvije vrlo važne domaće nagrade te članstvo u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti. Godine 2002. dodijeljena mu je Državna nagrada za

znanost za knjigu *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, a 2018. nagrada Hrvatskoga nacionalnog odbora za povijesne znanosti i Društva za hrvatsku povjesnicu za životno djelo. Godine 2000. izabran je za člana suradnika, a 2004. za redovitoga člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Od 2016. do smrti vodio je Arhiv HAZU, a godinama je uređivao i spomenuti Akademijin časopis *Rad HAZU*. Bio je i član uredništva četvrte knjige Akademijine edicije *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost. Od preporoda do moderne*, u kojoj je objavio nekoliko vrsnih radova.

Akademik Stančić bio je istraživač rijetke erudicije, sistematičnosti i metodološke preciznosti. Njegov opus obuhvaća ključne teme hrvatske povijesti dugoga XIX. stoljeća: hrvatski narodni preporod u sjevernoj Hrvatskoj i Dalmaciji, transformaciju državnih institucija u revolucionarnim godinama 1848. i 1849., genezu i razvoj nacionalnih ideologija i procese modernizacije, a istraživao je i heraldičku baštinu i državne simbole. O svim tim temama objavio je velik broj kvalitetnih, informativnih i poticajnih radova.

Njegova kapitalna djela – autorske znanstvene monografije *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869.)*, *Gajeva „Još Horvatska ni propala" iz 1832-33. Ideologija Ljudevita Gaja u pripremnom razdoblju hrvatskog narodnog preporoda*, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, *Godina 1848. u Hrvatskoj. Središnje državne institucije u transformaciji* i *Povijest hrvatskoga grba. Hrvatski grb u mijenama hrvatske povijesti od 14. do početka 21. stoljeća* (u suautorstvu s Dubravkom Peić Čaldarović) – ali i brojni znanstveni radovi u časopisima i zbornicima postali su nezaobilazna literatura za razumijevanje hrvatske moderne povijesti te polazište za buduća istraživanja. Bio je istraživač koji je u hrvatsku historiografiju uveo nove metodološke standarde povezujući političku i društvenu povijest, moderne ideje i ideologije i kulturu u cjelovite interpretacije. Njegove kompleksne i zaokružene interpretacije pojedine istraživačke teme zasnivale su se na sustavnom i pomnom proučavanju arhivskoga gradiva, objavljene građe te relevantne inozemne i domaće literature uz oblikovanje i primjenu odgovarajućih interpretativnih modela i koncepata. Zbog toga će znanstvena djela akademika Stančića još dugo ostati relevantna u hrvatskoj historiografiji, ne samo kao polazište i poticaj za nova istraživanja nego i u smislu cjelovitih znanstvenih interpretacija.

Unatoč neospornoj znanstvenoj veličini, Nikša Stančić ostao je nenametljiv i duboko predan radu. Bio je korektan i ljubazan profesor koji je studentima otvarao horizonte, poticao i usmjeravao mlađe kolege, intelektualac koji je u raspravama uvijek koristio isključivo argumente. U vremenu polarizacija ostao je primjer znanstvenika koji čuva integritet, ne pristaje na isključivost i vjeruje u snagu znanja. Bio je i ostao dobar čovjek i gospodin.

Mislim da znanstveni pristup akademika Nikše Stančića u istraživanju i interpretaciji povijesti najbolje ocrtavaju njegove riječi iz teksta „Kako sam postao povjesničar": „Mi povjesničari činimo isto što i književnici kada na osnovi podataka stvaramo priču, ali moramo to činiti disciplinirano – ne

izmišljajući, ne ispuštajući i ne reinterpretirajući podatke. Držeći se strogo podataka i premošćujući praznine u izvorima mi povjesničari konstruiramo povijest" (*Historijski zbornik*, 2011., br. 1, str. 164).

Njegov odlazak ostavlja veliku prazninu u hrvatskoj historiografiji, ali i bogatu baštinu – knjige, brojne studije, generacije povjesničara koje je znanstveno usmjeravao i znanstvene interpretacije koje će još dugo utjecati na naše razumijevanje prošlosti. Velika mu hvala na tome!

Vlasta Švoger